

– har innehållet breddats med material från flera laboratoriemedicinska specialiteter och inkluderar nu även material från klinisk immunologi, klinisk farmakologi och toxikologi.

Författarna är företrädare för svensk laboratoriemedicin och även för patientvårdande specialiteter från olika delar av landet.

Kraftigt omarbetad

Bokens samtliga avsnitt har underkastats översyn, och flera har nyskrivits. Indelningen i kapitel har lyckosamt förändrats i syftet att presentera innehållet i en mer logiskt konceptuell struktur. Boken har tryckts i två spalter med något mindre typsnitt än tidigare. Detta har givit större läsbarhet trots det mindre typsnittet och samtidigt möjliggjort en ökad informationsmängd, även om bokens samlade antal sidor har minskats. Bokens grafiska utformning är i övrigt mycket traditionell och ligger tyvärr många år efter motsvarande produkter i den anglosaxiska litteraturen.

Avsnitten om spinalvätska, markörer för myokardskada, tumörmarkörer, medfödda metabola sjukdomar och beroendesjukdomar är kraftigt omskrivna och utvidgade. Nya avsnitt har tillkommit om diagnostik av allergi och autoimmuna sjukdomar.

»Laurells klinisk kemi i praktisk medicin» representerar, enligt min uppfattning, sett i ett nordiskt perspektiv den mest aktuella, kompakta och relevanta sammanfattningen av specialiteten klinisk kemi. Den senaste revisionen har ytterligare befäst denna position.

En uppslagsbok

Boken var från början en uppslagsbok och har fortfarande denna inriktning. Trots detta har den under hela tiden använts i undervisningen av medicinstudenter och andra kategorier sjukvårdspersonal i laboratoriemedicin/klinisk kemi. Liksom specialiteten klinisk kemi inriktas boken på att bygga kunskapsbroar mellan grundläggande biokemi och laboratorieteknik å ena sidan och patientvårdande specialiteter å den andra. I denna balansakt lutar boken mer åt biokemihållet än åt det kliniska. Detta val av inriktning delar den med många internationella böcker, men skiljer sig från inriktningen i Storbritannien där motsvarande läroböcker lutar mer åt det medicinskt-diagnostiska hållet.

I denna tid av ökad vikt vid kostnads-nyttoperspektivet inom diagnostiken kan man i boken sakna mer om-

fattande uppgifter om den diagnostiska sensitiviteten och specificiteten för de olika diagnostiska metoderna i olika patientpopulationer.

Ytterligare är de generella avsnitten om biologisk och analytisk variation samt om preanalytiska faktorer för korta för att ge den kunskapstäckning som dessa ämnen är värda sett i ett sjukvårdsperspektiv.

Författare av medicinska böcker i allmänhet och böcker om laboratoriemedicin i synnerhet ställs i dag inför många nya principiella frågeställningar om böckernas form och inriktning till följd av utvecklingen av principerna för medicinsk utbildning och fortbildning, t ex problembaserad inlärnin och evidensbaserad medicin. Gränserna mellan traditionella utbildningsämnen suddas ut, och många tidigare specifika ämnen lärs nu ut tillsammans integrerade i block. Kurser som tidigare dominerades av traditionella föreläsningar består i växande utsträckning av problem- och patientrelaterat kunskapssökande i olika informationskällor. Detta ställer nya krav på den medicinska baslitteratur som används i undervisningen. Den litteratur som ligger i den medicinska kunskapens huvudfåra och utmärker sig i förmågan att förmedla information, förståelse och helhetssyn som täcker många traditionella specialitetsområden vinner studenternas gillande. Det är t ex ingen slump att »Läkemedelsboken» med sin bredd, aktualitet och sitt klara språk har vunnit så stor popularitet bland studenter.

»Laurells klinisk kemi i praktisk medicin» försvarar med den aktuella revisionen sin självklara roll som uppslagsverk i klinisk kemi och som grundläggande litteratur för laboratoriemedicin.

Ovisst om boken lämpar sig som lärobok

Det är i min uppfattning mer osäkert om boken i sin nuvarande form fortfarande blir lika aktuell som lärobok i klinisk kemi för medicinstudenter och annan sjukvårdspersonal. De läroböcker i biokemi som medicinstudenter använder har under senare år fått allt större klinisk tyngd, och moderna läroböcker i invärtesmedicin skriver mer insiktsfullt om laboratoriemedicin och klinisk kemi än tidigare. Det krävs därför nu större modern pedagogisk ådra än tidigare i den litteratur som vill fungera som ett centralt läromedel i integrerade, problem- och evidensbaserade medicinska utbildningar. •

Ny medicin- historisk lärobok i gammal stil

Carl-Magnus Stolt. **Kaos och kunskap. Medicinens historia till år 2000.** 288 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1997. ISBN 91-44-00098-7.

Recensent: Bengt I Lindskog, professor emeritus i medicinshistoria, Köpenhamns universitet.

Undervisning i medicinens historia har under 1900-talet i Sverige endast givits i frivilliga kurser. Ämnet har inte varit obligatoriskt. Det finns inte heller några tecken som tyder på att universitetsmyndigheterna kommer att ändra på det. Marknaden för läroböcker i ämnet torde därför inte höra till de större. Desto mera lovvärt är det att både förlag och författare ställt upp för en ny bok.

Vilka är då de tänkbara användarna av boken? Jag tror att i första hand är det de som åtnjuter någon form av undervisning, och det sker mera på sjuksköterskeskolor än på läkarlinjer. I andra hand finns allmänt intresserade lekmän som söker en väg in i ämnet. Denna skara vet vi mycket litet om. Den kategori som anges på bokens baksida »i första hand till medicinstuderande och färdiga läkare» tror jag är en liten skara läsare av denna bok.

Man kan sammanfattande säga att det rör sig om personer som beräknas få sin första djupare kontakt med ämnet. För dem finns idag inga alternativa böcker att köpa.

Referenser till olika tiders läroböcker efterlyses

Medicinens historia är ju i princip allt som hänt inom alla discipliner sedan urminnes tider. Allt går inte att skildra i en lärobok. I sitt urval beaktar en författare att ämnet är behandlat tidigare flera gånger. Allt kan ju inte en läroboksförfattare själv ha forskat i. Förutom vår sparsamma inländska produktion finns det många gedigna utländska läroböcker sedan snart 200 år tillbaka. Det hade varit önskvärt att författaren hade givit läsaren några sådana referenser.

Men historien undergår omvärderingar, vilket ofta syns tydligast i läro-

böcker. En god fördjupad medicinhistorisk blick får man genom att läsa medicinhistoriska läroböcker från olika tidevarv. Det är inte bara männens säckiga kläder och kvinnans kjol som åker upp och ned efter modets växlingar. Motsvarande sker även inom den vetenskapliga världen.

Tematiska kapitel saknas

Stolt anger att han tvärvetenskapligt vill skildra förhållandet mellan medicinen och samhället i övrigt samtidigt som bokens baksida pekar på att boken behandlar främst läkarnas historia. I introduktionen skriver författaren att han vill skriva en »medicinsk idéhistoria». Följer jag upp dessa tankar finner jag att idéerna beskrivs, men knappast i större utsträckning än hos de svenska föregångarna. De idéer som ryms inom ett kapitel har fått en fin beskrivning, men idéer kräver ofta längre perspektiv än t ex ett århundrade. Det hade varit ett gott komplement om det funnits några tematiska kapitel.

Ta t ex sjukdomsbegreppet, som många känner är viktigt idag. Författaren berör det i nästan varje kapitel, men läsaren har svårt att ta till sig de små snuttarna som är insprängda bland så mycket annat stoff. En uppföljning och sammanställning hade hjälpt läsaren betydligt.

Detta gör, tror jag, att boken passar bättre som hjälpmedel och kompletterande bredvidläsning till muntlig framställning t ex i en föreläsningsserie.

Subjektiv och ojämn redogörelse av dagens medicin

Det som skiljer denna lärobok från äldre är framför allt att den senaste utvecklingen tas upp i det avslutande kapitlet anslutande till boktitelns ord »till år 2000».

En sådan samlad beskrivning har vi av naturliga skäl hittills saknat i svensk medicinhistorisk lärobokslitteratur, men det finns en rik flora av utländsk litteratur på området. Vi får för författarens räkning hoppas att det inte sker alltför revolutionerande medicinska genombrott under de två år som är kvar till år 2000.

Bokens tidigare kapitel följer i stort sett samma stil som Wolfram Kocks bok »Medicinhistoriens grunddrag», 1995, men i sitt sista kapitel om tiden efter 1950 låter författaren sin egen syn på dagens medicin lysa igenom. Han anger mycket riktigt svårigheten att skriva

samtidens historia och ser sitt eget försök mest som en skiss. Det hade varit lättare för en mindre initierad läsare om författaren även inne i texten mera tydligt angivit detta så att man kunnat skilja agnarna från vetet. Kirurgins framsteg t ex beskrivs i positivistisk anda nästan helt som ett verk av duktiga kirurger. Man saknar en balanserande beskrivning av alla tekniska och mikrobiologiska inklusive immunologiska landvinningar som gjort de kirurgiska ingreppen möjliga. Immunologiska framsteg t ex var förutsättningen för hjärtransplantation.

Kapitlet innehåller också flera inslag av svensk medicin än de tidigare. Det är bra att svenska insatser framhävs, men hade det inte kunnat ske inom ett eget kapitel för att ge läsaren ett mer balanserat perspektiv? Författaren har här haft siktet inställt på annat sätt än tidigare i boken. Hela detta avslutande kapitel är ojämnt och bör nog snarast revideras.

Författaren är en flyhänt skribent och har i flera sammanhang bevisat sin stilistiska konst. Här tycks dock materialet ha tyngt honom. Önskan att förmedla så mycket som möjligt på ett begränsat antal sidor har gjort att språket fått underordna sig de yttre kraven. Mycket ofta får vi per sida åtta olika läkares namn och vad de skrivit eller gjort »för första gången». Det blir nästan en bibliotekshistorisk framställning som ibland är tråkig att läsa även om författaren ofta lägger in korta anekdoter för att lätta upp texten.

Att de medicinska problemen framställs kortfattat ligger i sakens natur. För många väcker nog detta en lust att tränga vidare in på djupet. Därför anger också författaren ett antal noter med utförligare information. Noter är placerade efter varje kapitel, och de ökar i antal från sex efter det första kapitlet upp till 103 efter det sista. Logiken mellan vad som står i texten och vad som står i noterna är svår att förstå. Noterna är mycket varierande i sin betydelse. Ett flertal hade med fördel kunnat inarbetas i texten.

Andra noter är utomordentligt viktiga – ja, så viktiga att tanken på ett utökat register av hänvisningslitteratur hade höjt bokens värde. Ett gott föredöme därvidlag är Gotfredsens danska lärobok.

Inkonsekvent stavning av medicinska termer

Svenska Läkaresällskapets språk-

kommitté har redan 1993 formulerat regler för stavning av medicinska termer. De har inte influerat Stolt, som stavar som det passar för stunden. Han kan variera stavningssättet av samma term på samma sida.

Dessutom använder han ofta medicinska termer utan att översätta dem till normalprosa. Många av termerna kan därför bara medicinskt utbildade klara spontant. Detta gör att det trots allt blir en bok om läkare för läkare av en läkare. Språkligt fyller boken tyvärr inte högt ställda krav.

Tungläst bok med viktig funktion

Läsandet av boken kan liknas vid hur det är att gå igenom en tegelstensroman. Man måste vara mycket intresserad för att kunna fortsätta.

Illustrationerna borde ha varit mera pedagogiska. Strecktecknade bilder, korta tabeller och faktarutor skulle ha lättat upp de långa textsidorna. Nu är det nog mest de redan frälsta som läser vidare. Dock tror jag i alla fall att boken för närvarande fyller en viktig funktion.

Denna utförliga recension får ses mot bakgrunden av att författaren kanske får chansen att komma ut med ny upplaga. Egentligen är en lärobok idag inte ett enmansarbete.

Jag hade gärna sett att bl a folkmedicinens, omvårdnadens, hygienens och sjukdomarnas historia fått relativt sett mera plats mot bakgrund av t ex nya inriktningar med alternativ medicin.

Nya sjukdomar har dykt upp och gamla har försvunnit, och hittills har t ex malaria segtrat i striden med WHO, som försöker utrota den. Jag saknar liksom en kort framställning av medicinhistoriens egen historia. Den hade kunnat utmynna i en programförklaring för ämnet inför framtiden.

Förtjänstfull kurslitteratur

Trots alla kritiska synpunkter hälsar jag en ny medlem i vår lärobokslitteratur välkommen.

Boken är efterlängtd och har många förtjänster och vittnar bl a om författarens stora ambition. Må den komma att användas vid många kurser i ämnet samt inspirera till fördjupat studium av valda delar, ty det är så vi läser medicinhistoria idag. Det är inte bara författaren och förlaget som är att gratulera till att boken kommit – det är även läsarna. •